

Kind verdwijnt achter een stofwolk

Kind verdwijnt naar achtergrond

Een onderzoek naar de transformatie binnen het jeugdwelzijn,
de jeugdzorg en de jeugdgezondheidszorg

Jitske van der Sanden, Dana Feringa, Floor Peels, Lillian Linders
Fontys Hogeschool Sociale Studies, Eindhoven 2017

Kind verdwijnt achter een stofwolk

Bijzonder Domein Jeugd

“Samen leren van
onderzoeksresultaten”

Inhoud

2. Kan ik dit?

10

3. Vertrouwen wij elkaar wel?

12

Samen leren: onderzoek naar de transformatie in het jeugdwelzijn, de jeugdzorg en de jeugdgezondheidszorg

6

1. Wie zijn wij en hoe gaan we het aanpakken?

9

4. Wat doe ik met die tijdsdruk?

14

5. Heb ik het sociale netwerk ter sprake gebracht? Ja? Check!

16

5

6. Wat doe ik met al die problemen?

19

7. Wat leert dit ons?

20

8. Aanbevelingen

21

9. Literatuur

22

S₁amen leren van de transformatie in het jeugdwelzijn, de jeugdzorg en de jeugdgezondheidszorg

De komst van de nieuwe Jeugdwet begin 2015 deed behoorlijk wat stof opwaaien in jeugdland. Met deze wetwijziging is dan ook een driedubbele beweging ingezet. In de eerste plaats een overdracht, een aanpassing van het oorspronkelijke stelsel. Aandacht ging hierbij vooral uit naar wet- en regelgeving, budgetverdeling, besturing, inkoop, toezicht en verantwoording. In de tweede plaats een ideologische verandering in de ondersteuning voor jeugdigen en hun sociale netwerk, waarbij zorg dichter bij jeugdigen en hun sociale netwerk gebracht moet worden. Tot slot een korting, want deze overdracht en verandering gaan gepaard met een fikse besparing door de Rijksoverheid op de beschikbare middelen op macroniveau. Een korting die met de jaren toeneemt, van ca. 120 miljoen in 2015 tot 450 miljoen in 2017 (VNG, 2017). Het valt niet mee om te moeten werken in een context, waarin zowel de spelers, het spel, als de omstandigheden veranderen en tegelijkertijd een innovatie uit te moeten voeren.

Binnen het onderzoek Bijzonder Domein Jeugd (2014 – 2020) onderzoekt het lectoraat van Fontys Hogeschool Sociale Studies – op initiatief van en in samenwerking met zeven organisaties voor jeugdwelzijn, jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg en zes gemeenten – de volgende centrale vraagstelling; hoe krijgt de transformatie jeugd vorm in Brabant?

Binnen deze brede vraagstelling onderscheiden we drie themalijnen, namelijk professionele verantwoordelijkheid, samen opvoeden en vraagverlegenheid. Dit alles met als doel om samen te leren van de onderzoeksresultaten zodat uiteindelijk kinderen, jongeren, gezinnen en andere betrokkenen profijt hebben van de transformatiedoelen.

In deze rapportage presenteren we de resultaten van de tweede onderzoeksfase (december 2015 – juni 2016) en een aantal aanbevelingen¹. Hiermee hopen we een doorkijk te geven in wat er zoal achter al dat opgewaaide stof vandaan komt. We hebben daarbij naar een brede doorsnede van praktijken voor jeugdhulpverlening gekeken en niet specifiek naar 'best practices'. De resultaten zijn gebaseerd op de volgende onderzoeksactiviteiten:

- Observaties van ruim 100 multidisciplinaire casuïstiekbesprekingen in negen verschillende praktijken: basisschool, middelbare school, gezondheidscentrum, wijkteam stad, wijkteam dorp, twee veiligheid teams, een specialisten team en een woongroep. Tijdens deze overleggen hebben we geobserveerd hoe domein overstijgend multidisciplinair samenwerken vorm krijgt, mede omdat dit door velen als één van de beloften worden gezien voor het realiseren van de transformatie doelstellingen.
- Ruim 70 interviews met hulpverleners, jongeren, managers en gemeenteambtenaren over hun ervaringen met het bieden of ontvangen van ondersteuning rondom jeugd, waarvan 14 personen vanaf de start van het onderzoek in 2014 meerdere keren zijn gesproken. Via deze interviews hebben we zicht gekregen op hoe de transformatie jeugd in de perceptie van direct en indirect betrokkenen vorm krijgt.
- Bijna 4000 ingevulde vragenlijsten uitgezet onder het burgerpanel van de GGD Zuidoost-Brabant. Via deze vragenlijst hebben we op verschillende manieren bevraagd hoe volwassenen met en zonder kinderen tegenover het concept 'samen opvoeden' staan.

¹ De resultaten van de eerste ronde zijn te vinden in het Magazine Jeugdhulpverlening in opschudding (Feringa, Van der Sanden, Peels & Linders, 2015).

Voor het borgen van de betrouwbaarheid en interne validiteit van het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van de standaarden van Maso en Smaling (2004). Van zowel de observaties als interviews zijn geluidsopnames gemaakt die tevens zijn getranscribeerd. Tijdens de uitvoering van het onderzoek is zo navolgbaar mogelijk gewerkt om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen, bijvoorbeeld door gebruik te maken van Atlas-ti, het bijhouden van een logboek en het werken in een beschermde online database. De validiteit van het onderzoek hebben we geborgd door op structurele basis momenten voor intersubjectiviteit te organiseren. Dit zijn bijeenkomsten waarin onderzoekers verbonden aan dit project samen met collega onderzoekers reflecteren op de uitvoering van het onderzoek en de interpretatie van de analyses.

Deze resultaten hadden we echter niet kunnen beschrijven zonder de hulp van de praktijken die zich voor ons hebben opengesteld. 'Samen leren' kreeg door deze openheid prachtig vorm. We willen alle organisaties, hulpverleners, jongeren, ouders, managers, leerkrachten en beleidsmakers die aan dit onderzoek hebben meegewerkt van harte bedanken. Tevens bedanken we alle financierende organisaties en gemeenten die dit onderzoek mede mogelijk hebben gemaakt. Deze rapportage is bedoeld voor alle direct en indirect betrokkenen bij het bieden van ondersteuning aan jeugdigen en hun sociale netwerk. We presenteren deze publicatie mede vanuit de hoop dat we samen kunnen blijven leren hoe we de zorg voor kinderen, jongeren en hun sociale netwerk zo optimaal mogelijk vorm kunnen geven in een tijd waarin verandering de nieuwe constante is.

Wat leert dit onderzoek ons? In deze rapportage kiezen we er bewust voor om de resultaten scherp neer te zetten. Natuurlijk is de werkelijkheid niet zo zwart wit, zien we veel bevlogen en hard werkende professionals en gaan er ook veel dingen goed. Desondanks concluderen we dat er van achter al dat opgewaaide stof nog geen heldere lucht tevoorschijn komt. We signaleren dat het kind, de jongere en het gezin verdwijnen achter zes stofwolken: zes vraagstukken waar betrokkenen – hulpverleners, managers, gemeenten, onderwijs – die direct en indirect met kinderen, jongeren en gezinnen werken mee worstelen en die hen verhinderen om het kind, de jongere en hun sociale netwerk echt centraal te stellen.

“Deze rapportage is bedoeld voor alle **direct** en indirect betrokkenen bij het bieden van ondersteuning aan jeugdigen en hun sociale netwerk.”

1. Wie zijn wij en hoe gaan we het aanpakken?

Voorafgaand aan de transitie in de jeugdzorg werkte Lotte 40 uur in de week als jeugdverpleegkundige. Sinds 1 januari 2015 is zij daarnaast voor 10 uur in de week klantadviseur jeugd voor de gemeente. In deze nieuwe rol is ze aanspreekpunt voor alle ouders, jongeren en professionals in de gemeente die vragen hebben over opgroeien en opvoeden. Hoewel ze het een uitdaging vindt om de veranderingen die de transitie met zich meebrengt in de voorhoede mee te maken, roept haar nieuwe rol ook veel vragen bij haar op. Want waar hoort ze nu eigenlijk bij? Bij de gemeente heeft ze geen eigen werkplek en ook bij haar moederorganisatie voelt ze een afstand. Haar collega's vragen zich af wat ze nu eigenlijk precies doet daar bij de gemeente. Lotte vraagt zich dat zelf ook wel eens af. De vooraf verwachte laagdrempelige opvoedvragen blijven uit en haar taak blijkt in de praktijk vooral het her-indiceren van intensieve vormen van jeugdhulpverlening. Een taak ver verwijderd van Lotte's hart, dat ligt namelijk - in het verlengde van haar jeugdverpleegkundige achtergrond - bij preventie en opvoedondersteuning. In haar nieuwe rol mag ze gezinnen niet altijd meer helpen op de manier zoals ze voorheen gewend was. Soms is er geen geld meer voor bepaalde vormen van hulpverlening en moet ze nu bekijken of het sociale netwerk misschien kan inspringen. Dit vraagt nogal wat, zowel van de gezinnen als van haar zelf. Bovendien bevat haar nieuwe taak een sterke administratieve component. Ze is veel tijd kwijt met registreren en uitzoeken hoe ze de twee verschillende registratiesystemen van zowel haar moederorganisatie als van de gemeente met elkaar kan combineren. "De gemeente vraagt iets en mijn eigen organisatie vraagt iets, en dat komt niet in alle opzichten overeen, dat is frustrerend" verzucht ze.

“Mag ik eigenlijk nog wel hulpverleners?”

Lotte's situatie is niet uniek. Net als Lotte zijn ook andere hulpverleners en organisaties aan het zoeken naar hun 'professionele' identiteit; waar liggen nu mijn taken en verantwoordelijkheden? Waar liggen die van anderen? En hoe kunnen we deze het beste op elkaar aan laten sluiten? Voor veel hulpverleners speelt daarbij een werksituatie waarin ze vanuit een moederorganisatie zijn gedetacheerd naar een sociaal-/wijkteam met ieder zijn eigen regels en systemen die vaak niet op elkaar aansluiten. "We zitten eigenlijk in het team van wijkwerkers, maar je bent wel nog steeds onderdeel van je moederorganisatie, dat maakt het nog wel een beetje schizofreen zeg maar" zegt een wijkwerker daarover. Doordat met de transitie en transformatie rollen en verwachtingen verschoven zijn, ervaren hulpverleners rolverwarring. "Mag ik eigenlijk nog wel hulpverleners", vragen zij zich bijvoorbeeld af "of moet ik op mijn handen blijven zitten?" Ook Linders en Feringa (2014) beschrijven hoe professionals in het brede sociale domein rolverwarring ervaren als gevolg van de transities die daarin gaande zijn.

2. Kan ik dit?

Zoals we bij de eerste stofwolk al aangaven heeft de transitie in het domein jeugd sommige professionals – vrijwillig en onvrijwillig – in nieuwe rollen gedwongen die nieuwe dingen van hen vragen. Hoewel sommigen van hen genieten van ‘al dat nieuwe’, zijn er ook professionals die zich afvragen of ze wel over de vaardigheden beschikken om deze nieuwe rollen goed te kunnen vervullen. Medewerkers van het wijkteam in gemeente X hebben bijvoorbeeld als extra taak het herindiceren – het opnieuw formeel vaststellen van de zorgbehoefte van een gezin – erbij gekregen. Hulpverleners geven aan dat dit echt een vak apart is en dat je veel kennis moet hebben van bijvoorbeeld regelgeving. Bovendien geven velen aan dat de bureaucratie die bij deze taak komt kijken een belangrijke energieklek is. Toch moeten zij zich in deze taak bekwamen. De transitie vraagt om een meer zakelijke houding van de hulpverlener: gemeenten vergoeden niet langer alle voorheen betaalde zorg. Kan dat wel, een zakelijke houding aannemen en tegelijkertijd een band aangaan met een gezin, vragen verschillende hulpverleners zich af.

En dan zegt onze coördinator; als wijkwerker moet je ook een bepaalde zakelijkheid hebben. Dus je moet gewoon zeggen; nee dit is het en verder niet. Dan denk ik ja dat klinkt allemaal leuk, maar die zakelijkheid hebben wij ook niet zo maar. Dat hebben wij nooit gehad als hulpverlener en nou moet je dat plotseling gaan doen. (wijkwerker)

Voor twintig procent van mijn taken geldt ‘goed ik weet nu wat ik moet doen’ maar bij tachtig procent denk ik ‘help!’ En ja, dat zat ooit tegen paniek aan en dat is heel vervelend om zo te moeten werken. (maatschappelijk werker – wijkwerker)

Drukke en hectiek zorgen er vervolgens voor dat er geen ruimte is om stil te staan bij het ‘onmachtige gevoel’. Beroepskrachten die niet goed weten wat ze in een gegeven situatie moeten doen voelen zich soms toch gedwongen om te handelen, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld.

In één van de teamoverleggen van een wijkteam ontstaat een discussie over wie een risicoscreening zou moeten doen bij een gezin waar huiselijk geweld speelt. Er is al heel wat heen en weer gebeld met de andere betrokken hulpverleningsinstanties, gepaard gaande met een boel miscommunicatie en onuitgesproken verwachtingen. De expert veiligheid ging er van uit dat het wijkteam de screening zou doen want “dat is toch altijd zo?!” en het wijkteam was in de veronderstelling dat dit toch echt een taak voor een expert veiligheid was want “waar zijn jullie anders voor?!” Uiteindelijk blijkt het - na een gesprek tussen twee managers - inderdaad de taak van het wijkteam te zijn. Daarmee is de kous af, maar blijft de betrokken wijkwerker zitten met een klus waarvoor zij zich niet toegerust voelt. “Maar wij hebben die expertise toch helemaal niet. Als ik een verkeerde inschatting maak wat dan, ben ik dan verantwoordelijk?” vraagt de betreffende wijkwerker zich vertwijfelt af. “Ja, dat is altijd zo”, is het antwoord van haar teamleider.

Dit is een voorbeeld van onwenselijke situaties die ontstaan; een gezin is mede afhankelijk van een hulpverlener die zich niet bekwaam voelt om te handelen.

“Als ik een verkeerde
inschatting maak.
Wat dan? Ben ik dan
verantwoordelijk?”

3. Vertrouwen wij elkaar wel?

Wij doen ons werk wel goed, maar zij..?!

Het is een van de meest opvallende bevindingen van het onderzoek: veel teams en afzonderlijke professionals hebben het idee dat zij zelf hun werk goed doen, ze werken hard en vanuit de beste intenties, maar hebben moeite om andere partijen in het veld te vertrouwen. Met name op de snijvlakken tussen basiszorg en meer generalistische zorg en tussen generalistische en meer specialistische zorg zien we dit wantrouwen terug.

Een pedagogisch medewerker over wijkwerkers: in de wijkteams zien we vaak dat professionals helemaal geen ervaring hebben met jeugd. We zien daar vaak onbewust onbekwaam handelen. Zo hadden we laatst een aanmelding vanuit het wijkteam, wij zagen meteen dit is een jongere met LVB problematiek die hoort hier niet, maar dat hebben zij dan over het hoofd gezien omdat ze het niet kennen.

Een wijkwerker over een specialist veiligheid: hoor je de vijandigheid! Zij praten alleen vanuit systemen, regels, wetten.

Een wijkwerker over de school: ik had bijvoorbeeld een kind, en de school vond: dit kind kan niet meer hier blijven. In plaats van dat ze heel erg hun best deden om te kijken wat nodig was om het kind juist wèl te laten blijven. Een kind dat achter loopt dat moet dan maar weg. Scholen zeggen voornamelijk: wij zijn er voor onderwijs en niet voor opvoeding.

Een wijkwerker over een instelling voor jeugdhulpverlening: en het vertrouwen naar de zorgaanbieder? R: Daar wringt het wel. Bij bijvoorbeeld een herindicatie, dan zeggen ouders of de zorgaanbieder: we willen een vergoeding voor die vorm van hulpverlening en we krijgen het, en eerder gaan we hier niet de deur uit. Dat kauwt de zorgaanbieder de ouders voor, zo van 'als de man van de gemeente komt, dan zeg je dit en dit'. Dan knikken ze naar elkaar, van zo moet je het zeggen. Ik ga er niet meer mee aan tafel. De zorgaanbieder moet niet aan tafel zitten. Ik doe het niet meer.

Een schoolmaatschappelijk werker over een wijkwerker: als apothekersassistenten en administratief medewerkers allemaal wijkwerker kunnen worden dan vind ik dat je het vak wel heel erg degradeert.

Professionals ondernemen vervolgens weinig actie om dit wantrouwen weg te nemen, bijvoorbeeld door aannames te checken of zaken te benoemen. Men kijkt in dit soort situaties vooral naar de ander in plaats van naar de eigen rol. Onderlinge concurrentie tussen organisaties vanwege een vergelijkbaar hulpverleningsaanbod en gemeentelijke aanbestedingen versterken het wantrouwen. Dit is zorgwekkend, omdat we ook constateren dat een groot deel van de tijd van multidisciplinaire overleggen uitgaat naar het doen van beklag over andere partijen. De hieraan bestede uren gaan daarmee niet naar het inhoudelijk bespreken van kinderen en gezinnen, terwijl zij eigenlijk in het centrum van de casuïstiekbespreking zouden moeten staan.

4. Wat doe ik met die tijdsdruk?

14 Het ondersteuningsadviesteam van een middelbare school komt vier keer per jaar bij elkaar om leerlingen te bespreken die hulp nodig hebben en die het met reguliere ondersteuning in de klas niet redden, bijvoorbeeld vanwege problemen thuis. Aanwezig bij dit overleg zijn de zorgcoördinator van de school, drie wijkwerkers, de leerplichtambtenaar, een jeugdarts van de GGD, een wijkagent en een trajectbegeleider van een externe organisatie. De laatste van de twaalf casussen op de agenda van vandaag betreft een meisje dat onlangs opgenomen is geweest in een crisisgroep. Het meisje is thuis onhanteerbaar en er is sprake van geweld tussen haar en haar vader. Ondanks de opname zijn de problemen thuis niet opgelost. De boel dreigt zelfs weer te escaleren en er is al een nieuwe veiligheidsmelding gedaan. Het team bespreekt de situatie.

Wijkwerker: er speelt wel heel veel, lees ik hier [in het systeem] in 'meldingen' maar kan hier ook niet alles zeggen, er is een veiligheidsmelding gekomen dat is vorige week geweest. Ze is pas op de groep weggegaan, en daarna is er nog een melding gekomen.

Leerplichtambtenaar: dan ga ik die H van het wijkteam bellen.

Wijkwerker: nee dit is een andere wijk. Er zit ook ambulante jeugdhulp in van stichting [naam]. Hij weet alles.

Leerplichtambtenaar: ik vraag me nu af in hoeverre school en zorg een lijntje hebben?

Zorgcoördinator: lieve mensen, het is tijd, en we gaan afronden.

Wijkwerker: bij die andere casussen is het sociaal wijkteam betrokken, dus je kunt dan rechtstreeks contact met hun opnemen.

Leerplichtambtenaar: ik weet niet hoe die lijnen lopen nu (iedereen praat door elkaar)

Zorgcoördinator: ik dank jullie hartelijk. (Mensen pakken hun spullen en vertrekken)

“Ik werk met drie gemeenten samen, dat maakt het gecompliceerd want ze hanteren geen eenduidig beleid”

Door de overvolle agenda van twaalf casussen in anderhalf uur tijd en gebrekkige vergaderdiscipline heeft het team weinig tijd over om deze casus te bespreken. De leerplichtambtenaar die de casus heeft ingebracht, geeft herhaaldelijk aan dat voor haar niet duidelijk is hoe de lijnen tussen school en de overige hulpverlening lopen. Zij krijgt echter geen helder antwoord op haar vragen en het overleg eindigt niet in een concreet besluit of actie. Weet zij nu hoe ze moet handelen om de zorg voor dit meisje optimaal vorm te kunnen geven?

Regelmatig signaleren we in onze observaties van casuïstiekbesprekingen maar ook in gesprekken met hulpverleners dat veel tijd om casuïstiek te bespreken of om een gezin goed te ondersteunen verloren gaat. Gedeeltelijk komt dat doordat kaders onduidelijk zijn (wie moet wat doen?) en bovendien steeds veranderen en wisselend zijn tussen gemeenten. “Ik werk met drie gemeenten samen, dat maakt het gecompliceerd want ze hanteren geen eenduidig beleid. Iedere gemeente bedenkt wat ze belangrijk vindt. Het kost me veel tijd om het beleid per gemeente uit te zoeken” vertelt een orthopedagoge. Maar ook een ongestructureerde vergadercultuur verhindert doelgericht werken. Er wordt niet of op inefficiënte wijze aan tijdmanagement gedaan; mensen komen en gaan, er is geen of een chaotische agenda, er is geen prioritering aangebracht, een duidelijke leider ontbreekt en op het einde is er vaak te weinig tijd over. Veelvuldig blijft in het midden wat er nu daadwerkelijk besloten is en is het de vraag of de betrokken hulpverlener weet hoe hij/zij verder kan met deze casus. Tegelijkertijd ervaren hulpverleners de werkdruk als hoog; ze hebben het gevoel dat ze tijd te kort komen om een gezin echt goed te woord te staan. En ten slotte zijn er wachtlijsten, zowel bij sociale wijkteams als bij zorgaanbieders, waardoor veel tijd verloren gaat. Dat de Nederlandse situatie hierin niet uniek is laat internationaal onderzoek ons zien: zo besteden sociaal werkers gemiddeld genomen slechts 26% van hun tijd aan direct contact met hun cliënten, terwijl ze hier graag meer tijd voor hadden gehad, en zijn ze ongeveer evenveel tijd kwijt met registratieprocessen (Baginsky, Moriaty & Manthorpe, 2015).

5. Heb ik het sociale netwerk ter sprake gebracht? Ja? Check!

16

Preventie en uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van kinderen en jongeren, met inzet van hun sociale netwerk, vormen belangrijke doelstellingen van de nieuwe Jeugdwet. Echter, het realiseren hiervan blijkt in de praktijk lastig. De ‘civil society’ is voor veel hulpverleners iets van “oh ja, daar moeten we nog iets mee”. Regelmatig horen we in overleggen en gesprekken uitspraken als: we moeten het netwerken inzetten, kunnen we een vrijwilliger inzetten, heb ik alles afgecheckt in het voorliggend veld? Uit deze woordkeuze blijkt een instrumentele visie op het sociale netwerk en vrijwilligers. Het is een van de handelingen die hulpverleners moeten verrichten en die zij soms letterlijk afvinken in hun registratiesysteem, maar het is nog geen geïnternaliseerde en vanzelfsprekende manier van denken en doen. Ook het uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid van ouders en jongeren is nog een uitdaging. Ouders worden zelf nog weinig echt betrokken bij gesprekken. Slechts bij één van de ruim 100 overleggen die we volgden zaten zij daadwerkelijk aan tafel. Bovendien blijkt het delen van regie met een mondige ouder lastig.

De ouders van Jesse zitten met hun handen in het haar. Jesse is stil en teruggetrokken op school en zoekt weinig contact met zijn leeftijdgenoten. Ook heeft hij soms extreme driftbuien. Dan is hij onhanteerbaar. Zijn ouders vermoeden dat hij hoog sensitief is en hebben op internet een geschikte behandelvorm voor hem gevonden; een vorm van talentcoaching. Ze vragen hiervoor nu een vergoeding aan bij de gemeente. De betrokken hulpverleners trekken de door de ouders aangedragen behandelvorm – overigens zonder dat de ouders daarbij aanwezig zijn - echter in twijfel. “Dat is toch een of andere zweefteef met een kruidentuin?! Dat is absoluut geen bewezen effectieve zorg, dat gaan we niet vergoeden”.

Uit dit fragment komt het klassieke beeld naar voren van een hulpverlener die het beter weet dan de ouder. Het zou natuurlijk best zo kunnen zijn dat het hier geen bewezen effectieve zorg betreft. Maar: zou het ook zo kunnen zijn dat ouders prima zicht hebben op wat goed bij hun kind zou kunnen passen? En: is het wel zo belangrijk dat zorg bewezen effectief is?

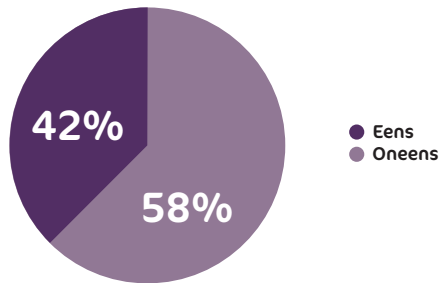

Tegelijkertijd wordt het inzetten van het sociale netwerk bemoeilijkt doordat burgers het nog lastig vinden om hulp aan medeburgers, zoals burens, te vragen en een voorkeur voor ondersteuning van hulpverleners hebben (zie onderstaande stelling). Op hun beurt zijn hulpverleners vaak van mening dat kwetsbare burgers geen netwerk hebben. “Daar moet je ze toch helemaal niet mee lastig vallen” vertelt een wijkwerker.

Stelling: ‘Burens mogen mij helpen bij het opvoeden van mijn kinderen’

Hoewel velen het belang van de eigen verantwoordelijkheid van jeugdigen en gezinnen en het betrekken van het sociale netwerk onderschrijven, blijkt het vormgeven daaraan in de praktijk dus niet zo eenvoudig. Ook ander onderzoek bevestigt dit beeld: zo vonden Kesselring en collega's (2016) dat informele steun rondom opvoeden en opgroeien niet zomaar tot stand komt en aan bepaalde regels gebonden is. Bredewold en collega's (2016) bevestigen het beeld dat hulpverleners wel het belang van het betrekken van het sociale netwerk erkennen, maar dat zij bij het vormgeven hieraan in de praktijk beren op de weg zien.

**“Het uitgaan van de eigen
verantwoordelijkheid
van ouders en jongeren
is nog een uitdaging.”**

6. Wat doe ik met al die problemen?

Een belangrijk doel van de transformatie was “demedicaliseren, ontzorgen en normaliseren door onder meer het opvoedkundig klimaat te versterken in gezinnen, wijken, scholen en in voorzieningen als kinderopvang en peuterspeelzalen”. In de praktijk zien we wel pogingen hiertoe, maar blijkt het realiseren van deze doelstelling moeizaam tot stand te komen. Uit onze observaties en gesprekken blijkt nog steeds een grote focus op wat niet goed gaat. Zo praten hulpverleners nog veel in termen van diagnoses en slokken probleemcasussen en herindicaties een groot deel van hun tijd op. Het oude denken domineert daarbij; het idee dat we voor ieder probleem een andere specialist nodig hebben met een uittocht van jeugdigen uit het normale leven tot gevolg. Zo verzucht een wijkwerker dat zij en haar collega’s een probleemcasus liever kwijt dan rijk zijn: “ik moet die casus kwijt, ik wil opschalen”. Dit resulteert vervolgens in ‘gepingpong’, want in de praktijk blijkt dat zij en haar collega’s zo’n casus regelmatig toch weer terugkrijgen. Tegelijkertijd zien we vaak verontwaardigde specialisten; zij hadden een casus juist liever veel eerder op hun bordje gehad in plaats van dat de generalist er “maar wat mee heeft aangemodderd”. Maar was het niet juist de bedoeling om kinderen en gezinnen zo lang mogelijk dichtbij huis te houden met alleen daar waar nodig specialistische inbreng op onderdelen? Daarnaast signaleren we overvolle caseloads en wachtlijsten, zowel bij zorgaanbieders als bij wijkteams. Aan belangrijke taken als preventie en het versterken van sociale netwerken komen hulpverleners niet toe. Ook zien we weinig out of the box denken, het is moeilijk om creatief te zijn.

Als hulpverleners dit proberen te doen, dan kan het niet omdat systemen het niet toelaten of omdat men toch weer in het ‘oude denken’ vervalt. Indien hulpverleners pogingen doen om krachtgericht te werken, dan blijkt de situatie zich daar niet altijd voor te lenen. Dat blijkt ook uit het volgende voorbeeld:

Het betreft een meisje van middelbare schoolleeftijd dat ondanks systeemproblematiek en mogelijke onveiligheid in haar gezin goed functioneert. Het gaat goed op school en ze heeft geen gedragsproblemen. Toch wil de betrokken jeugdzorginstelling overgaan tot uithuisplaatsing. De hulpverleners uit het wijkteam, die de casus bespreken, worden “helemaal naar van die gedachte” want “je gaat toch geen goed functionerend kind uit huis plaatsen”. Ze opperen daarom: “kunnen we het niet eens omdraaien, kunnen we de vader niet uit huis plaatsen?” Maar dit druist in tegen de regels en systemen van de jeugdzorgorganisatie. Het besluit blijft – tot frustratie van de wijkwerkers - een uithuisplaatsing.

Kortom; hoewel een belangrijke belofte van de transformatie vervanging van het oude denkmodel (met uittocht van kinderen uit het normale leven) door een nieuw model (het herstel van het gewone leven) was, zien we het oude denken nog steeds terug. Dat is jammer, want onderzoek heeft uitgewezen dat een sterke nadruk op problemen en diagnoses nadelig kunnen zijn voor kinderen en jongeren, omdat ze een identiteit van ‘afwijkend zijn’ en ‘slechts voorwaardelijk mee mogen doen’ in de hand kunnen werken (Hermanns, 2017).

7. Wat leert dit ons?

Op basis van ons onderzoek concluderen we dat de idealen die ten grondslag liggen aan de transformatie jeugd vaak nog onder een laag stof liggen. Zo zou multidisciplinair samenwerken moeten bijdragen aan het realiseren van een integrale aanpak van problemen en eerder passende zorg op maat moeten opleveren. In dit onderzoek zien we echter juist dat de jeugdige tijdens multidisciplinaire casuïstiekbesprekingen en aanverwante activiteiten naar de achtergrond verschuift. Zulke besprekingen gaan vooral over onduidelijkheden over wie welke rollen, taken en verantwoordelijkheden vervult, eigen onzekerheden, aannames ten aanzien van het al dan niet bekwaam zijn van anderen in het werken met jeugdigen, 'timemanagement-issues', en vraagstukken die betrekking hebben op de (on)mogelijkheden om conform de transformatiedoelstellingen te werken. Dit zijn op zich relevante issues, maar horen niet in een casuïstiekbespreking thuis: daar hoort de casus (de situatie van kind en gezin) uitgangspunt te zijn. We zien amper initiatieven tot het adresseren van deze obstakels op de plek waar ze horen.

Transformeren kost veel tijd en het zou niet terecht zijn om te verwachten dat de zorg voor jeugdigen en hun sociale netwerk nu optimaal vorm krijgt, zeker omdat de sector nog steeds in beweging is. Bovendien was een aantal van deze problemen al aan de orde voordat de nieuwe Jeugdwet van kracht ging. Ze zijn met andere woorden 'hardnekkig' te noemen en hardnekkige problemen los je niet zomaar op. Het valt niet mee om te moeten werken in een dynamische context met een overheid die een stap terugzet en om actieve burgers vraagt die zelf zorg dragen voor hun eigen welzijn en het welzijn van anderen. Daarnaast moeten verschillende organisaties bezuinigen. Het is knap lastig om aan te geven dat je

iets nog niet kan, weet of durft als je niet zeker bent van je baan en je ook niet altijd houvast vindt bij collega's en collega-instellingen.

Ondertussen kunnen we wel al leren van de in deze rapportage beschreven observaties en interviews. Om te beginnen kunnen we ons allemaal de vraag stellen: wat kan ik nu zelf doen om de ervaren problemen zoals rolverwarring, handelingsverlegenheid en wantrouwen weg te nemen? En daar vervolgens naar handelen. Elkaar opzoeken bij onduidelijkheden, aannames checken bij de persoon in kwestie, verwachtingen uitspreken, open zijn over eigen kunnen en elkaar helpen als iemand iets niet volledig zelf kan, zijn daar voorbeelden van.

Ook de hogeschool zal zich moeten herbezinnen op de vraag of zij studenten Social Work voldoende toerust op het werk. Hogescholen zullen nieuwe leersituaties moeten aanbieden, waarin toekomstige hulpverleners met een drijfveer om anderen te helpen, dienstbaar en bescheiden leren zijn in het ondersteunen van de ander bij het realiseren van diens wensen en doelen in het leven. Organisaties zouden in het licht van 'leven lang leren' naast collectieve scholing ook op maat ondersteuning moeten bieden in relatie tot individuele leervragen van hun hulpverleners. Daarnaast is het van groot belang dat managers aan hulpverleners laten merken achter hen te staan, zeker als zij zich buiten gebaande paden moeten begeven. Tot slot schuilt in dit onderzoek een opdracht voor gemeenten, namelijk handelen vanuit het bewustzijn dat een actieve burger ook vraagt om een actieve overheid die in samenspraak met burgers systemen en procedures dusdanig inregelt dat het welzijn van burgers centraal blijft staan. Transformeren vraagt namelijk om systemen die ondersteunend zijn aan de behoeften van gezinnen, in plaats van aan de regelbehoeften van gemeenten en organisaties.

8. Aanbevelingen

Op basis van deze bevindingen constateren we dat zowel personen die direct als indirect met kinderen, jongeren en gezinnen werken, het gevoel hebben klem te zitten in een werksituatie die nog niet is ingericht op het werken volgens de transformatiedoelstellingen. Dit ervaren alle betrokkenen als pijnlijk, omdat iedereen het belang onderschrijft van het creëren en borgen van een veilige en gezonde ontwikkeling van kinderen, jongeren en gezinnen.

Hoe kunnen we nu gezamenlijk deze stofwolken verminderen? Binnen dit onderzoek zien we eveneens een aantal situaties waarin kind, jongere en het gezin wel centraal staan tijdens casuïstiekbesprekingen. Vanuit deze goede voorbeelden formuleren we een aantal tips.

Tips voor alle direct en indirect betrokkenen bij jeugdhulp

- Zet het kind/jongere/gezin (letterlijk of figuurlijk) aan tafel;
- sluit aan bij doelen en wensen die het kind/jongere/ouder wil realiseren;
- blijf elkaar uitleggen waar je voor staat (rollen blijven veranderen);
- zeg wat je niet kan, niet wilt, niet durft en wat je nodig hebt;
- deel je kennis waar nodig met anderen;
- vul niet in voor een ander en spreek je verwachtingen uit;
- zet het kind/jongere/gezin centraal in plaats van processen;
- werk aan efficiency, zoals gestructureerde overleggen en prioritering van werkzaamheden;
- zie ook niet-beroepskrachten als samenwerkingspartners en parkeer soms professionele waarden.

Tips voor gemeenten/organisaties

- Richt systemen samen in met (potentiële) gebruikers;
- laat hulpverleners in sociale wijkteams beginnen met waar ze goed in zijn en werkzaamheden verder uitbreiden;
- verhelder samen met uitvoerende sleutelfiguren de rollen en taken en communiceer hierover met alle betrokkenen;
- geef hulpverleners speelruimte zodat ze kunnen aansluiten bij wensen/doelen van kind/jongere/gezin;
- werk alleen samen als dit in het belang is van het kind/jongere/gezin;
- creëer tijd voor preventie en coach hulpverleners hierbij.

Tips voor onderwijs

- Zet de student en het beoogde beroep centraal, in plaats van systemen en processen;
- wees op de hoogte van actuele ontwikkelingen in het werkveld en werk samen met het werkveld;
- creëer vrije ruimte in het curriculum om in te kunnen springen op actualiteiten;
- bereid studenten voor op een werkveld waarin 'verandering de nieuwe constante' is;
- leer studenten vaardigheden voor efficiënt werken;
- leer studenten domein overstijgend multidisciplinair (samen)werken rondom het realiseren van wensen/doelen van kind/jongere/gezin;
- transformeer het onderwijs naar de nieuwe manier van denken en werken waarin doelstellingen van het kind/jongere/gezin centraal staan.

9. Literatuur

Bredewold, F., Kampen, T., Verplanken, L., Tonkens, E., & Duyvendak, J.W. (2016). *Een mooie gedachte. Wat professionals denken over zelfredzaamheid. En wat ze vervolgens (niet) doen.* Digitaal te verkrijgen via: <https://www.evelientonkens.nl/wp-content/uploads/2015/03/Tussenrapportage-UvA-en-Uvh-onderzoek-30juni16.pdf>

Feringa, D., Van der Sanden, J., Peels, F., & Linders, L. (2015). *Jeugdhulpverlening in opschudding. Een onderzoek naar de transformatie jeugd.* Endhoven: Fontys Hogescholen. Digitaal te verkrijgen via: <https://fontys.nl/Over-Fontys/Fontys-Hogeschool-Sociale-Studies/Lectoraat-beroepsinnovatie-Social-Work/Publicaties.htm>

Hermanns J. (2017). *Jeugdhulp 2.0.* Presentatie gegeven tijdens de conferentie 'Nu het stof begint op te trekken...' 22 juni 2017, Eindhoven. Digitaal te verkrijgen via: <https://fontys.nl/Over-Fontys/Fontys-Hogeschool-Sociale-Studies/Lectoraat-beroepsinnovatie-Social-Work/Actualiteit.htm>

Kesselring, M. (2016). *Partners in parenting. A study on shared childrearing responsibilities between parents and nonparental adults.* Proefschrift. Utrecht: Universiteit Utrecht. Digitaal te verkrijgen via: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/342106>

Linders, L., & Feringa, D. (2014). *De kunst van het laten. Doe-het-zelf-zorg en rolverwarring in tijden van transitie.* Utrecht: Movisie. Digitaal verkrijgbaar via: https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Wmo-werkplaatsen-De%20Kunst-van-het-Laten%20%5BMOV-4968087-1.0%5D.pdf

Maso, I., & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief Onderzoek: praktijk en theorie.* Amsterdam: Boom.

Moriarty, J., Baginsky, M., & Manthorpe, J. (2015). *Literature review of roles and issues within the social work profession in England.* London: Kings College Londen. Fulltext verkregen op: <https://www.professionalstandards.org.uk/docs/default-source/publications/research-paper/literature-review-roles-and-issues-within-the-social-work-profession-in-england-2015.pdf?sfvrsn=6&sfvrsn=6>

VNG (2017). *Factsheet De kortingen op de decentralisatie jeugdzorg in 2015.* Digitaal te verkrijgen via: <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/jeugdhulp/factsheet-de-kortingen-op-de-decentralisatie-jeugdzorg-in-2015>

